ШЕРХАН МҰРТАЗА АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАРАЗ УНИВЕРСИТЕТІ

«БЕКІТЕМІН»
Шерхан Мұртаза атындағы
Халықаралық Тараз
университетінің ректоры, п.ғ.д.,
профессор
_____ М.Н. Сарыбеков
«__» _____ 2026 ж.

SHERKHAN MURTAZA
UNIVERSITY

ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ ӘДЕП ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕ

СМЖЕ 4-2-11-2023

Қызметтік пайдалануға арналған басылым

Тараз 2026 ж

АЛҒЫ СӨЗ

1. **Әзірлегендер** — Ғылым және инновация басқармасының басшысы К.Қ.Шилібек
2. **Келісілді:** — Стратегия, ғылым және халықаралық байланыстар жөніндегі проректор Г.Б. Исабекова
   Сапаны қамтамасыз ету және аккредиттеу басқармасының басшысы А.С. Букутова

3. Университет Ректорының 15.09.2026 жылғы № 02 өкімімен бекітілді және іске қосылды.

МАЗМҰНЫ

1	Жалпы ережелер	4
2	Нормативтік сілтемелер	4
3	Терминдер мен анықтамалар	4
4	Ереженің мақсаты мен міндеттері	5
5	Академиялық адалдық пен ғылыми әдептің негізгі қағидаттары	5
6	Ғылыми-зерттеу қызметіне қатысушылардың құқықтары мен міндеттері	6
7	Ғылыми зерттеулерді жүргізудегі академиялық адалдық талаптары	6
8	Ғылыми жарияланымдардағы академиялық адалдық	6
9	Академиялық адалдықты бұзудың негізгі түрлері	7
10	Ғылыми әдепті бұзудың алдын алу шаралары	7
11	Академиялық адалдықты бұзу фактілерін қарау тәртібі	7
12	Жауапкершілік	8
13	Смж шеңберіндегі бақылау және жетілдіру	8
14	Қорытынды ережелер	9
15	Жауапкершілік матрицасы	9
16	Құжатты сақтау және басқару	9
17	Келісу парағы	11
18	Танысу парағы	12
19	Тарату парағы	13
20	Өзгерістер еңгізу парағы	14

1. ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

1.1. Осы Ғылыми-зерттеу қызметіндегі академиялық адалдық және ғылыми әдеп туралы Ереже (бұдан әрі – Ереже) [ұйымның толық атауы] (бұдан әрі – Ұйым) ғылыми-зерттеу қызметін жүзеге асыру барысында академиялық адалдық пен ғылыми әдеп қағидаттарын сақтау тәртібін айқындайды.

1.2. Ереже Ұйымның Сапа менеджменті жүйесінің (СМЖ) ажырамас бөлігі болып табылады және ғылыми-зерттеу қызметінің сапасын, ашықтығын, объективтілігін және нәтижелерінің сенімділігін қамтамасыз етуге бағытталған.

1.3. Ереже Ұйымның барлық ғылыми қызметкерлеріне, зерттеушілеріне, оқытушыларына, докторанттарына, магистранттарына, студенттеріне, ғылыми жобаларға қатысушыларға және ғылыми-зерттеу қызметіне тартылған өзге де тұлғаларға қолданылады.

1.4. Ереже Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына, білім беру және ғылым саласындағы нормативтік-құқықтық актілерге, Ұйымның Жарғысына, СМЖ құжаттарына және ішкі нормативтік құжаттарына сәйкес әзірленді.

1.5. Ереженің талаптары ғылыми зерттеулерді жоспарлау, ұйымдастыру, жүргізу, нәтижелерін өңдеу, жариялау, сараптау, қаржыландыру және ғылыми нәтижелерді практикаға енгізу кезеңдерінің барлығына таралады.

2. НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Осы Ережеде келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер пайдаланылды:

2.1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы;

2.2. Қазақстан Республикасының «Ғылым және технологиялық саясат туралы» Заңы;

2.3. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2024 жылғы 20 қарашадағы №529 бұйрығымен бекітілген Ғылыми әдептің үлгілік қағидалары;

2.4. Қазақстан Республикасының дербес деректерді қорғау, зияткерлік меншік, авторлық құқық және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы нормативтік-құқықтық актілері;

2.5. Ұйымның Сапа менеджменті жүйесінің құжаттары;

2.6. Ұйымның Академиялық саясаты;

2.7. Ұйымның Ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру туралы ережесі;

2.8. Ұйымның Ішкі тәртіп ережелері және өзге де ішкі нормативтік құжаттары.

3. ТЕРМИНДЕР МЕН АНЫҚТАМАЛАР

Осы Ережеде келесі негізгі терминдер қолданылады:

Академиялық адалдық – ғылыми және білім беру қызметі барысында шынайылық, әділдік, жауапкершілік, құрмет және сенім қағидаттарына негізделген мінез-құлық нормаларының жиынтығы.

Ғылыми әдеп – ғылыми және ғылыми-техникалық қызмет субъектілері ұстануға тиіс моральдық-этикалық қағидаттар мен нормалардың жиынтығы.

Плагиат – басқа тұлғаның идеяларын, ғылыми еңбектерін, мәтіндерін, нәтижелерін немесе шығармашылық өнімдерін тиісті сілтемесіз өзінің авторлық жұмысы ретінде пайдалану.

Өзін-өзі плагиаттау – автордың бұрын жарияланған өз еңбегінің елеулі бөлігін жаңа ғылыми еңбек ретінде тиісті сілтемесіз қайта пайдалануы.

Фабрикация – ғылыми зерттеу барысында болмаған деректерді, нәтижелерді немесе эксперименттерді ойдан шығару.

Фальсификация – ғылыми зерттеу деректерін, әдістерін, нәтижелерін немесе басқа да ғылыми ақпаратты әдейі бұрмалау немесе өзгерту.

Мүдделер қақтығысы – ғылыми қызметкердің жеке, қаржылық, қызметтік немесе өзге де мүдделері оның ғылыми шешімдерінің объективтілігіне әсер етуі мүмкін жағдай.

Ғылыми зерттеу субъектілері – ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызметті жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар.

СМЖ – ұйым қызметінің сапасын басқаруға бағытталған өзара байланысты процестер мен рәсімдер жүйесі.

4. ЕРЕЖЕНІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

4.1. Ереженің негізгі мақсаты – ғылыми-зерттеу қызметінде академиялық адалдық пен ғылыми әдептің бірыңғай институционалдық мәдениетін қалыптастыру.

4.2. Ереженің міндеттері:

4.2.1. ғылыми зерттеулердің шынайылығы мен сенімділігін қамтамасыз ету;

4.2.2. ғылыми қызметке қатысушылардың жауапкершілігін арттыру;

4.2.3. ғылыми әдеп нормаларын бұзудың алдын алу;

4.2.4. плагиат, фабрикация, фальсификация және өзге де академиялық адалдықты бұзу жағдайларына жол бермеу;

4.2.5. ғылыми зерттеу нәтижелерін жариялау кезінде ашықтық пен объективтілікті қамтамасыз ету;

4.2.6. зерттеушілердің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау;

4.2.7. ғылыми-зерттеу қызметінің сапасын тұрақты жетілдіру;

4.2.8. Ұйымның ғылыми беделі мен қоғамның ғылымға деген сенімін арттыру.

5. АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚ ПЕН ҒЫЛЫМИ ӘДЕПТІҢ НЕГІЗГІ ҚАҒИДАТТАРЫ

Ғылыми-зерттеу қызметі төмендегі негізгі қағидаттарға негізделеді:

5.1. Шынайылық және адалдық

Ғылыми қызметкерлер зерттеу нәтижелерін объективті түрде ұсынуға, деректерді бұрмалауға және ғылыми ақпаратты әдейі жалған көрсетпеуге міндетті.

5.2. Объективтілік

Ғылыми қорытындылар жеке көзқарастардан, мүдделерден және сыртқы қысымнан тәуелсіз қалыптастырылуы тиіс.

5.3. Жауапкершілік

Әрбір зерттеуші өзінің ғылыми қызметі мен жарияланған нәтижелерінің дұрыстығына, сапасына және ықтимал салдарына жауапты болады.

5.4. Әділдік

Ғылыми қызмет барысында барлық қатысушыларға тең және әділ қарым-қатынас қамтамасыз етіледі.

5.5. Кәсіпқойлық

Зерттеушілер кәсіби біліктілігін үнемі жетілдіруге, заманауи ғылыми әдістерді меңгеруге және кәсіби стандарттарды сақтауға тиіс.

5.6. Құпиялылық

Зерттеу барысында алынған құпия ақпарат, дербес деректер және жарияланбаған ғылыми материалдар заңнамаға және Ұйымның ішкі талаптарына сәйкес қорғалуы тиіс.

5.7. Заңдылық

Ғылыми зерттеулер Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес жүргізіледі.

5.8. Ғылыми еркіндік және дербестік

Зерттеушілер ғылыми көзқарастарын еркін білдіруге құқылы, бұл ретте ғылыми әдеп пен заң талаптарын сақтауы қажет.

5.9. Қоғам алдындағы жауапкершілік

Ғылыми зерттеулердің нәтижелері адамзаттың, қоғамның және қоршаған ортаның мүдделерін ескере отырып жүзеге асырылуы тиіс.

6. ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІНЕ ҚАТЫСУШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

6.1. Ғылыми қызметкерлер мен зерттеушілердің құқықтары:

6.1.1. ғылыми зерттеулерді ғылыми әдістемелік талаптарға сәйкес еркін жоспарлау және жүргізу;

6.1.2. ғылыми пікірін еркін білдіру;

6.1.3. ғылыми нәтижелерді объективті бағалауға;

6.1.4. өз авторлық құқығы мен зияткерлік меншік құқықтарының қорғалуына;

6.1.5. ғылыми әдеп бұзушылықтары туралы хабарлау кезінде қысымнан және қудалаудан қорғалуға;

6.1.6. ғылыми әдеп мәселелері бойынша консультация алуға құқылы.

6.2. Ғылыми қызметкерлер мен зерттеушілердің міндеттері:

6.2.1. осы Ереженің талаптарын сақтау;

6.2.2. зерттеу әдістемесін, деректерін және нәтижелерін шынайы көрсету;

6.2.3. пайдаланылған ғылыми дереккөздерге дұрыс және толық сілтеме жасау;

6.2.4. басқа зерттеушілердің еңбегін, авторлығын және зияткерлік меншік құқықтарын құрметтеу;

6.2.5. мүдделер қақтығысы болған жағдайда бұл туралы басшылыққа хабарлау;

6.2.6. ғылыми зерттеулерге қатысушылардың құқықтары мен қауіпсіздігін сақтау;

6.2.7. зерттеу нәтижелерін белгіленген тәртіппен сақтау және құжаттау;

6.2.8. ғылыми әдеп талаптарын бұзуға жол бермеу.

7. ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІ ЖҮРГІЗУДЕГІ АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚ ТАЛАПТАРЫ

7.1. Ғылыми зерттеулер бекітілген ғылыми-зерттеу бағдарламаларына, жоспарларына және әдістемелік талаптарға сәйкес жүргізілуі тиіс.

7.2. Зерттеу барысында пайдаланылатын әдістер ғылыми қауымдастық мойындаған, негізделген және зерттеу мақсатына сәйкес болуы қажет.

7.3. Ғылыми деректер толық, нақты және объективті түрде тіркелуі тиіс.

7.4. Зерттеу нәтижелерін әдейі өзгертуге, жасыруға немесе бұрмалауға жол берілмейді.

7.5. Ғылыми эксперименттер мен зерттеулердің қайталанымдылығы, сенімділігі және нәтижелерінің тексерілу мүмкіндігі қамтамасыз етілуі тиіс.

7.6. Зерттеу барысында алынған бастапқы деректер белгіленген мерзім ішінде сақталуы және қажет болған жағдайда тексеру үшін ұсынылуы тиіс.

7.7. Адамдардың қатысуымен жүргізілетін зерттеулерде олардың құқықтары, қадір-қасиеті, қауіпсіздігі және құпиялылығы қамтамасыз етіледі.

7.8. Жануарларға жүргізілетін зерттеулер қолданыстағы заңнама мен биоэтикалық талаптарға сәйкес жүзеге асырылады.

8. ҒЫЛЫМИ ЖАРИЯЛАНЫМДАРДАҒЫ АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚ

8.1. Ғылыми жарияланымдарда авторлық құрам нақты ғылыми үлеске сәйкес анықталуы тиіс.

8.2. Авторлар арасында авторлық құқықтарды бөлу алдын ала келісілген және құжатталған болуы қажет.

8.3. Ғылыми жарияланымдарда пайдаланылған барлық дереккөздерге тиісті библиографиялық сілтемелер беріледі.

8.4. Плагиаттың барлық түріне тыйым салынады.

8.5. Бір ғылыми жұмысты бірнеше басылымға бір мезгілде жіберуге жол берілмейді, егер бұл тиісті редакциялық талаптарға қайшы келсе.

8.6. Бұрын жарияланған материалдарды қайта пайдалану кезінде авторлар тиісті сілтеме жасауға және басылым талаптарын сақтауға міндетті.

8.7. Ғылыми мақалаларда жасанды интеллект құралдарын пайдалану қажет болған жағдайда, оны қолдану фактісі тиісті талаптарға сәйкес ашық көрсетілуі тиіс.

8.8. Ғылыми жарияланымдардың нәтижелерін әдейі бұрмалауға, жалған авторлыққа және жалған дәйексөздер келтіруге жол берілмейді.

9. АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚТЫ БҰЗУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҮРЛЕРІ

Ғылыми-зерттеу қызметінде академиялық адалдықты бұзу болып мыналар танылады:

9.1. Плагиат;

9.2. Өзін-өзі плагиаттау;

9.3. Фабрикация;

9.4. Фальсификация;

9.5. Жалған авторлық немесе авторлық құрамды негізсіз өзгерту;

9.6. Басқа тұлғаның ғылыми нәтижелерін иемдену;

9.7. Ғылыми деректерді рұқсатсыз өзгерту немесе жою;

9.8. Ғылыми зерттеулерге қатысушылар туралы жалған ақпарат беру;

9.9. Мүдделер қақтығысын жасыру;

9.10. Ғылыми сараптау кезінде құпия ақпаратты жариялау;

9.11. Ғылыми зерттеу нәтижелерін әдейі бұрмалап жариялау;

9.12. Зияткерлік меншік құқықтарын бұзу;

9.13. Ғылыми қызмет барысында заңсыз сыйақы, артықшылық немесе материалдық пайда алу;

9.14. Басқа да осы Ережеге және Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы әрекеттер.

10. ҒЫЛЫМИ ӘДЕПТІ БҰЗУДЫҢ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

10.1. Ұйым ғылыми-зерттеу қызметінде академиялық адалдық мәдениетін қалыптастыру мақсатында келесі шараларды жүзеге асырады:

10.1.1. ғылыми қызметкерлерге арналған оқыту семинарларын, тренингтерді және түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру;

10.1.2. академиялық жазу және ғылыми жарияланым мәдениеті бойынша әдістемелік қолдау көрсету;

10.1.3. ғылыми жұмыстарды плагиатқа тексеру жүйелерін пайдалану;

10.1.4. ғылыми-зерттеу қызметінің ішкі мониторингін жүргізу;

10.1.5. ғылыми әдеп талаптарын бұзу тәуекелдерін бағалау;

10.1.6. ғылыми қызметкерлердің осы Ережемен танысуын қамтамасыз ету;

10.1.7. ғылыми жобалар мен жарияланымдардың сапасын ішкі сараптау.

11. АКАДЕМИЯЛЫҚ АДАЛДЫҚТЫ БҰЗУ ФАКТІЛЕРІН ҚАРАУ ТӘРТІБІ

11.1. Академиялық адалдық немесе ғылыми әдеп талаптарының бұзылуы туралы ақпарат жазбаша түрде немесе электрондық нысанда ұсынылуы мүмкін.

11.2. Өтініш немесе шағым [Ғылыми кеңеске/Ғылыми әдеп жөніндегі комиссияға/Әдеп жөніндегі комиссияға] қарау үшін жолданады.

11.3. Бұзушылық туралы хабарламада:

- бұзушылықтың мәні;
- оқиға болған уақыт пен орын;
- қатысы бар тұлғалар;
- растайтын материалдар (бар болған жағдайда) көрсетілуі тиіс.

11.4. Шағымды қарау барысында:

11.4.1. барлық тараптардың құқықтары сақталады;

11.4.2. объективтілік пен бейтараптық қамтамасыз етіледі;

11.4.3. құпиялылық сақталады;

11.4.4. мүдделер қақтығысы бар тұлғалар қарау процесіне қатыстырылмайды.

11.5. Қажет болған жағдайда арнайы комиссия құрылады.

11.6. Комиссия:

- ұсынылған материалдарды зерттейді;
- түсініктемелер алады;
- сараптамалық тексеру жүргізеді;
- академиялық адалдықты бұзу фактісінің бар немесе жоқ екенін анықтайды;
- қорытынды әзірлейді.

11.7. Қарау нәтижелері бойынша тиісті шешім қабылданады.

12. ЖАУАПКЕРШІЛІК

12.1. Осы Ереженің талаптарын бұзған тұлғалар Қазақстан Республикасының заңнамасына және Ұйымның ішкі нормативтік құжаттарына сәйкес жауапкершілікке тартылады.

12.2. Академиялық адалдықты бұзу фактісі расталған жағдайда келесі шаралар қолданылуы мүмкін:

12.2.1. ескерту жасау;

12.2.2. ғылыми жұмысты қайта қарауға жіберу;

12.2.3. ғылыми жарияланымды кері қайтарып алу туралы ұсыныс енгізу;

12.2.4. ғылыми жобаларға қатысу құқығын уақытша шектеу;

12.2.5. тәртіптік жауапкершілік шараларын қолдану;

12.2.6. Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де шаралар.

12.3. Жауапкершілік шараларын қолдану кезінде бұзушылықтың сипаты, ауырлығы, салдары және тұлғаның кінә деңгейі ескеріледі.

13. СМЖ ШЕҢБЕРІНДЕГІ БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ ЖЕТІЛДІРУ

13.1. Осы Ереженің орындалуын бақылау [Ғылым және инновациялар бөлімі/Ғылыми-зерттеу орталығы/СМЖ өкілі] жүзеге асырады.

13.2. Ереженің тиімділігі келесі көрсеткіштер негізінде бағалануы мүмкін:

- ғылыми әдеп бойынша өткізілген оқыту іс-шараларының саны;
- академиялық адалдықты бұзу фактілерінің саны;
- плагиат анықталған ғылыми жұмыстардың үлесі;
- ғылыми қызметкерлердің Ережемен танысу деңгейі;
- ішкі аудит нәтижелері;

• ғылыми жарияланымдардың сапалық көрсеткіштері.

13.3. Ереженің орындалуына ішкі аудиттер, сауалнамалар және мониторинг нәтижелері бойынша талдау жүргізіледі.

13.4. Ережеге өзгерістер мен толықтырулар қолданыстағы заңнамадағы, ғылым саласындағы нормативтік құжаттардағы немесе Ұйымның қызметіндегі өзгерістерге байланысты енгізіледі.

13.5. Ережені қайта қарау қажеттілігі кемінде үш жылда бір рет немесе қажеттілігіне қарай жүзеге асырылады.

14. ҚОРЫТЫНДЫ ЕРЕЖЕЛЕР

14.1. Осы Ереже бекітілген күннен бастап күшіне енеді.

14.2. Ұйымның барлық ғылыми қызметкерлері мен ғылыми-зерттеу қызметіне қатысушылар осы Ережемен қол қойып немесе электрондық түрде танысуға міндетті.

14.3. Осы Ережеде реттелмеген мәселелер Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына және Ұйымның ішкі нормативтік құжаттарына сәйкес шешіледі.

14.4. Ереженің талаптарын орындау Ұйымның ғылыми-зерттеу қызметінің сапасын қамтамасыз етудің міндетті шарты болып табылады.

15. ЖАУАПКЕРШІЛІК МАТРИЦАСЫ

№	Процесс/қызмет түрі	Жауапты тұлға	Бақылау нысаны
1	Ғылыми зерттеуді жоспарлау	Ғылыми жетекші	Ғылыми жоба жоспары
2	Зерттеу жүргізу	Зерттеуші	Зерттеу күнделігі, бастапқы деректер
3	Ғылыми нәтижелерді өңдеу	Зерттеу тобы	Ғылыми есеп
4	Ғылыми жарияланымды дайындау	Авторлар	Плагиат тексерісі
5	Ғылыми әдепті сақтау	Барлық қатысушылар	Ішкі мониторинг
6	Бұзушылықтарды қарау	Ғылыми әдеп жөніндегі комиссия	Комиссия хаттамасы
7	СМЖ талаптарының орындалуын бақылау	СМЖ өкілі	Ішкі аудит есебі

16. ҚҰЖАТТЫ САҚТАУ ЖӘНЕ БАСҚАРУ

Құжат атауы	Сақтау орны	Сақтау мерзімі	Жауапты тұлға
Осы Ереже	СМЖ құжаттар қоры	Тұрақты	СМЖ өкілі
Ғылыми әдеп комиссиясының хаттамалары	Ғылым бөлімі	Заңнамаға сәйкес	Комиссия хатшысы
Академиялық адалдық бойынша тексеру актілері	Ғылым бөлімі	[___] жыл	Жауапты бөлім
Оқыту және түсіндіру іс-шараларының материалдары	Ғылым бөлімі	[___] жыл	Жауапты тұлға

17. КЕЛІСУ ПАРАҒЫ

Қызметі	Аты-жөні	Қолы	Күні
Келісілді:			
Ғылым және инновация басқармасының басшысы	К.Қ. Шилібек		
Стратегия, ғылым және халықаралық байланыстар жөніндегі проректоры	Г.Б. Исабекова		
Сапаны қамтамасыз ету және аккредиттеу басқармасының басшысы	А.С. Букутова		

18. ТАНЫСУ ПАРАҒЫ

Қызметі	Аты-жөні	Қолы	Күні

19. ТАРАТУ ПАРАҒЫ

/н	Дана нөмірі	Берілген күні	Құрылымдық бөлім	Берілді (Аты-жөні, тегі, қолы)	Алды (Аты-жөні, тегі, қолы)
	3	4	5	6	7

20. ӨЗГЕРІСТЕР ЕНГІЗУ ПАРАҒЫ

/н	Бөлім №	Парақ №	Енгізу күні	Негіздеме	Өзгерістер	Қолы
	2	3	4	5	6	7